

Александрo С. Полин Клиначарски
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Студент докторских студија

УДК 811.163.41'35
371.671(497.11)
Стручни рад
Примљен: 9. септембар 2019.
Прихваћен: 15. новембар 2019.

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА БУКВАРА А. ДРАГОСАВЉЕВИЋА (1825) И МИЛАТОВИЋ–ИВКОВИЋ (2007)

Айсџраќиј: Предмет овог рада јесте *Буквар* Вука Милатовића и Анастасије Ивковић из 2007. године и Драгосављевићев рукописни *Мали буквар српски за српску младеж* из 1825. године. Буквар се може посматрати и као први уџбеник у школовању детета, као средство основног описмењавања. Сама анализа односи се на све аспекте уџбеника: на изглед, ортографију и методички приступ. Наиме, у овом раду Драгосављевићев *Мали буквар српски за српску младеж* (1825) и *Буквар* Вука Милатовића и Анастасије Ивковић (2007) разматрају се кроз анализу свих њихових аспеката, да би се увиделе разлике и сличности између две епохе у којима су (били) актуелни. Циљ овог рада је да се покаже колико су се буквари променили у периоду од два века, као и њихова истинска практична вредност с обзиром на методички аспект.

Кључне речи: буквар, српски језик, анализа уџбеника, компарација уџбеника

МАЛИ БУКВАР СРПСКИ ЗА СРПСКУ МЛАДЕЖ АДАМА ДРАГОСАВЉЕВИЋА (1825)

Како објашњава Даничић, „добрим букваром” постиже се „1) да дјеча науче читати књиге својега народа, 2) да то науче што прије, 3) то чинећи да почињу ’јачати духом’” (Даничић 1854: 12).

Адам Драгосављевић је творац првог *Малој буквара српској за српску младеж* из 1825. године. Вуков *Буквар* јесте први штампани буквар који доноси реформисану ћирилицу (1827), али Драгосављевић је 1825. године имао у рукопису буквар са таквом азбуком (Магарашевић 1897: 73), који није успео да објави. У једном писму из 1827. године упућеном Вуку, Драгосављевић помиње свој *Мали буквар српски*, указујући да је он 1825. годи-

не писао Вуку о својој намери да штампа буквар и да му Вук на то писмо никада није хтео одговорити (уп. Преписка III: 638).

Једна од фундаменталних карактеристика Драгосављевићевог буквара јесте одбациње методе срицања. Разлог томе је била тврдња да „слова нису ништа друго него само видни знаци за гласове” (Аксентијевић 1964: 14). Поред тога, Адам Драгосављевић је применио гласовну методу у обради слова и слоговну методу у почетном учењу читања. „Питање методе која се примењује у почетном читању и писању не тиче се општих наставних метода, него специјалних за наставну област почетног описмењавања (аналитичка, синтетичка, глобална, аналитичко-синтетичка метода). Међу факторима који утичу на избор метода и поступака у настави почетног читања и писања методичари наводе „структуру језика и систем правописа” (Илић 2009: 131). Нашем језику, у погледу типа структуре и правописа, „највише одговара гласовна аналитичко-синтетичка метода” (Исто: 131).

Свој буквар поделио је на 39 целина без наслова и означио их је редним бројевима. Примећују се четири фазе из области почетне писмености:

1. усвајање слова и гласова;
2. увежбавање слогова изолованих из речи;
3. увежбавање слогова у речима;
4. фаза посвећена речима које су дате ван контекста, а које су, поред тога, организоване у групе по разним критеријумима, попут творбеног и обличког.

Са методичког аспекта, текстови су прихватљиви. Наиме, посматрајући из угла структуре реченица, примећују се сложенији текстови и дуже реченице у односу на савремени буквар који је предмет наше анализе. Најфреквентнији тип реченице у овом буквару је сложена, тј. независносложена са обавештајним клаузама у саставном или супротном односу. Од зависносложених реченица најчешће су реченице са напоредним односом.

Буквар Адама Драгосављевића карактеришу поједини реченични типови, попут субјекатско-предикатске конструкције: *Ја љоворим, а ти слушаш, а он ћуши*. Поред тога, конструкције са правим објектом се могу видети у свакој целини која садржи текстове: *Ја имам две руке, и на свакој руци њеи љрстију*. У овом случају, објекат је реализован синтагмом. Комбинација зависносложене реченице и односне зависне клаузе, као и зависносложене реченице са изричном зависном клаузом, такође је препознатљива у Драгосављевићевом буквару.

„Текстови су осмишљен тако да имају сазнајну и васпитну функцију, садржина текстова прилагођена је дечјем погледу на свет, приповеда се у првом лицу, и то из перспективе детета које је пошло у први разред. Дакле, у погледу садржине, текстови су методички сасвим прихватљиви” (Николић 2011: 553).

Аутор у садржај својих текстова уводи и именске копулативне конструкције, зависносложене реченице са узрочном зависном клаузом, зависносложене реченице са условном зависном клаузом, зависносложене реченице са временском зависном клаузом, зависносложене реченице са односном зависном клаузом, као и конструкције са сложеним модалним предикатом, код којих се допунски део предиката реализује у облику инфинитива: *Он нам каже да ће нас сви људи миловати и љубити ако смо добри, и добро се пошћујемо*. У мањем броју се јављају реченице са последичном зависном клаузом, а и оне са логичким субјектом, иако се могу приметити: *Срамота ми је, сити ме од деце најбога велики, смрзнућу се од зиме, умрећу од глади*. Зависносложених реченица са допусном, намерном, месном или поредбено-начинском зависном клаузом има у најмањем броју. Поред њих, у појединим деловима буквара може се приметити и употреба пасивне конструкције у реченицама: *Виноград се бере*.

Буквар Адама Драгосављевића веома је напредан за своје време, како са аспекта ортографије тако и са аспекта методике наставе почетног читања и писања. Међутим, како је већ речено, Адам Драгосављевић није успео да објави свој *Буквар* јер средина у којој је деловао није подржавала Вукову реформу језика и правописа. Драгосављевић сматра да је азбука савршена „(а) кад има толико писмена јединствени[x], колико и језик гласића; (б) кад се та писмена исто тако именују поосамице као што име је гласу у комуни какве речи; (в) и кад исто тако једно пред другим у алфabetу стоји, као што им глас по сродности један другом наличан јест” (Магарашевић 1896: 23).

Посматрано из методичког угла, треба најпре узети у обзир почетно питање великог броја методичара, а то је „да ли читање и писање обрађивати одвојено, тј. прво читање, а онда писање, или радити упоредо, тј. истовремено обрађивати и штампана и писана слова” (Милатовић 2005: 12). Одвојено учење читања и писања карактеристично је за старије школе (Милатовић 2005: 12). „Наиме, мислимо да је нужно да правописи доносе и писане облике слова и да то мора бити узор како писати поједина слова. Не можемо сматрати прихватљивим да се слова у једном језику пишу на више различитих начина” (Брборић 2015: 343). Милатовић даље разматра „треба ли мала и велика слова учити одвојено или заједно, и треба ли прво учити велика или мала слова” (Милатовић 2005: 19). Принцип поступности налаже да се прво учи једна, а онда друга врста слова, при чему треба учити слова која су лакша за усвајање. Сматра се да су велика слова једноставнија, што значи да би, у складу с принципом „од лакшег ка тежем”, требало прво учити велика штампана, а онда мала штампана слова (Милатовић 2005: 19).

На основу принципа фонетске анализе, прво треба учити слова чији се гласови „лакше изговарају и које сва дјеца изговарају често” (Перушко 1961: 68). Најпре се уче слова која су лакша за писање и која имају већу

фреквенцију, „како би дјеца могла читати и писати што више ријечи одмах на почетку” (Перушко 1961: 68–69). У оквиру параметара за „добар избор редоследа обраде слова” посебну важност имају још и графичка сличност и читљивост слова, као и наречје (Милатовић 2005: 16).

Што се поступака у обради слова тиче, у Драгосављевићевом буквару нема методичке разрађености, за разлику од данашњих, савремених буквара. Перушко (1961: 57) тврди да постоје два „начина писања”:

1. писање *иришискањем*, које се одликује употребом танких и дебелих линија;
2. писање *иовлачењем*, које се одликује линијама једнаке дебљине.

БУКВАР ВУКА МИЛАТОВИЋА И АНАСТАСИЈЕ ИВКОВИЋ (2007)

Буквар издавачке куће Завода за уџбенике представља једну од савремених верзија буквара. Аутори су Вук Милатовић и Анастасија Ивковић. Настао је 2007. године, као четврто издање. Подељен је у четири дела: предбукварски део, штампана слова, писана слова, постбукварски део.

У првом делу може се уочити деветнаест наслова, који се тичу различитих дечјих интересовања и окружења (*На селу, У прагу, На реци, На ипјаци, Стиже јесен, Гледамо и иричамо, На улици, Дођише на мој рођендан* и слично). Потребно је напоменути да први део буквара садржи две стране са сликовним причама са циљем подстицања вербалног изражавања деце. У првом делу буквара није предвиђено да ученици пишу, већ да само препишу наслове у своје свеске. Цео предбукварски део сачињен је од графичких приказа слова, речи и реченица, због лакше перцепције. Јављају се разни захтеви за ученике у којима се тражи да уз помоћ илустрације протумаче о чему се говори у реченици или открију значење одређене речи. Ово представља веома корисну вежбу за ученике, јер развија њихову графомоторику, а у исто време позитивно делује на њихову креативност. Сви задаци су јасно конципирани речима и исказима који би требало да су ученицима тог узраста већ познати.

Након предбукварског дела следи одељак предвиђен је за усвајање штампаних и писаних слова. Буквар је сачињен на такав начин да се најпре усвајају сва штампана слова, а потом сва писана слова. Редослед обраде слова одговара правилу да се креће од једноставне ка сложеној графичкој структури слова. На основу тога, утврђен је следећи редослед: Аа, Мм, Ии, Тт, Оо, Нн, Сс, Ее, Рр, Јј, Уу, Шш, Лл, Љљ, Зз, Вв, Гг, Пп, Кк, Дд, Бб, Њњ, Хх, Жж, Чч, Ћћ, Фф, Цц, Џџ, Ћћ. Монографски поступак примењен је за

првих осам слова, а сва остала слова се обрађују у пару. Илустрације на страницама су бројније него на почетку буквара, одликује их разноврсност боја, а задатак ученика је да их заокружује и повезује са одговарајућим наученим словом. Задаци су прегледно распоређени, прецизно одређени и примерени су узрасту.

Код обраде писаних слова треба нагласити исти принцип усвајања сваке јединице, али са посебним акцентом на писање тих слова јер су комплекснија и чешће се користе у даљем школовању и животу. Задаци су састављени тако да се речи не понављају, а инсистира се на правилном повезивању слова. Најпре ученици вежбају писање писаних слова, да би их касније повезивали у кратке речи. Ученици могу преписивати, читати, записивати, објашњавати, мењати слова и слично. Након тога, потребно је комбиновати слова и градити речи, па чак и синониме тих речи. Илустрације прате задатке и у овом делу уџбеника.

Следећи одељак, постбукварски део, посвећен је усавршавању технике читања и писања, али се акценат ставља и на разумевање прочитаног. Међу текстовима се могу наћи и они већ познатих аутора, тачније песника за децу попут Јована Јовановића Змаја, Љубивоја Ршумовића, Бране Црнчевића, Гвида Тартаље, Григора Витеза и других. Уметнички текстови су вишезначни и имају сложенију структуру, па је сам прелаз на њихово читање захтевнији за ученике, али зналачки приступ учитеља може тај прелаз начинити једноставнијим. С тим у вези, текстови су већ диференцирани – постоје лакши и сложенији текстови. Лакши текстови у овом буквару су знатно бројнији. Посебну пажњу је потребно обратити на то да су почетна знања ученика различита. Поједини су и пре поласка у школу већ научили штампана па и писана слова, а постоје и ученици без таквог предзнања. Слова у буквару су читко и прецизно представљена. Сви захтеви одговарају узрасту ученика, а у исто време их мотивишу. Учитељ има могућност организовања наставе кроз рад у пару, групни рад, али и индивидуализовани и диференцирани рад.

Буквар је уџбеник који захтева диференцирано читање. Сваки вид фронталне наставе могао би да изазове негативне последице јер нису сви ученици у могућности да прате наставу на исти начин и истом брзином. То се, закључујемо, може обавити тек након почетног учења слова, будући да је веома тешко наћи текстове који садрже само неколико научених слова. Као замена, изузетно су делотворне комбинације речи и слика или кратке реченице допуњене сликом.

Илустрације имају значајну улогу у мотивацији, појашњавању, али и описмењавању ученика. Стога, треба веома пажљиво одабрати одговарајуће илустрације. У овом буквару илустрације су на живописан начин представљене и у великој мери ангажују дечију машту. Што се естетске стране

тиче, илустрације задовољавају критеријум. Свака слика у буквару треба да оствари повезаност са текстом, уз постојећу психолошку и педагошку вредност.

Буквар може и мора додатно и систематски да утиче на богаћење дечјег фонда речи. У савременом буквару који смо анализирали постоје лексичке вежбе у оквиру обраде слова. Појављују се као језичке игре, укрштене речи, ребуси, грађење нових речи од датих слова и слично. Буквар садржи мноштво ребуса, а ученици углавном позитивно реагују на њих јер ангажују машту, логику и мотивишу их на даље учење. Ученици са лакоћом могу и да науче принцип решавања ребуса, чак иако се нису сусретали са њима раније. Најчешћа су два типа ребуса – словни и словно-сликовни, а загонетке у буквару подстичу размишљање и такмичарски дух. Укрштене речи су најинтересантнији сегмент ове групе језичких игара јер мисаоно ангажују ученике а притом занимљиво изгледају. Најлакше укрштене речи су оне са дописивањем једног слова, док су захтевније варијанте намењене ученицима који су овладали техником писања и читања.

ЗАКЉУЧАК

Будући да два анализирана буквара дели скоро два века, разлика у методичком приступу је приметна, уз чињеницу да је методички приступ у Драгосављевићевом буквару неразвијен.

Адам Драгосављевић не наводи штампана, већ само писана слова, а у савременом буквару Вука Милатовића и Анастасије Ивковић дата су и штампана и писана слова. Најпре се обрађују сва штампана, а након њих сва писана слова. У Драгосављевићевом буквару учи се *косо* писмо *ѝришискањем*, док таквог приступа објашњавању писања нема у савременим уџбеницима. У Драгосављевићевом буквару могу се уочити четири сегмента, односно четири фазе наставе почетног читања и писања. У првој фази акценат је на усвајању слова и гласовне вредности слова, а остале три фазе односе се на увежбавање читања, при чему се полази од слога, преко речи до реченице и текста. Овај поступак се поклапа са савременим методичким приступом кроз фазе учења почетног читања и писања. У *Буквару* Адама Драгосављевића прво су наведена мала, а потом велика писана слова. У посебној целини овог уџбеника дају се слова распоређена углавном према артикулационим карактеристикама гласова, иако артикулациони критеријум није у потпуности испоштован. Савремени буквар Вука Милатовића и Анастасије Ивковић повезује редослед обраде слова са сложенешћу графичке структуре слова.

Текстови у Драгосављевићевом буквару представљени су тако да функционишу као лингвометодички текст у настави граматике. С друге стране, савремени буквари обилују текстовима књижевника за децу, а улога им је проширена и има мотивациони карактер. Аутори оба уџбеника теже обогаћивању речника ученика кроз употребу различитих лексема.

Методе рада на почетном читању нису промењене, иако је период између појаве ова два уџбеника незанемарљив. Синтетичка метода, као најстарија, примењује се у оба буквара кроз постепено усвајање гласова, након чега следи увежбавање читања – ученици најпре увежбавају читање слогова, потом речи и на крају текста.

ИЗВОРИ

Даничић (1854): Ђуро Даничић, *Нови српски буквар*, Беч: Јерменски манастир.

Драгосављевић (1825): Адам Драгосављевић, *Мали буквар српски за српску младеж*, Рукопис, Бр. 7.715, Нови Сад: РОМС.

Милатовић (2007): Вук Милатовић, Анастасија Ивковић, *Буквар*, Београд: Завод за уџбенике.

ЛИТЕРАТУРА

Аксентијевић (1964): Боривоје Аксентијевић, *Буквари и букварска настава код Срба*, изложба, децембар 1963 – април 1964, уредник Боривоје Аксентијевић, Београд: Педагошки музеј (каталог изложбе).

Брборић (2015): Вељко Брборић, Писма у савременим правописима „српскохрватског” језика на почетку XXI века, *Српски језик*, XX/1–2, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 333–346.

Илић (2009): Миле Илић, *Методика настава њочейној чииања и њисања*, Бања Лука: Комесграфика.

Магарашевић (1896): Ђорђе Магарашевић, Адам Драгосављевић, српски књижевник, *Лейоџис Маџице српске*, 188/4, Нови Сад: Матица Српска, 1–32.

Магарашевић (1897): Ђорђе Магарашевић, Адам Драгосављевић, српски књижевник, *Лейоџис Маџице српске*, 190/1, Нови Сад: Матица Српска, 60–92.

Милатовић (2005): Вук Милатовић, *Методика настава њочейној чииања и њисања*, Београд: ТОРУ.

Николић (2011): Милка Николић, Синтаксичка структура старих српских буквара, *Српски језик: студије српске и словенске*, XVI/1–2, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 541–558.

Николић (2012): Милка Николић, Ортографски и методички аспекти *Буквара* Адама Драгосављевића (1825) и *Оледа српској буквари* Вука Караџића (1827), *Српско језичко наслеђе на њросјору данашње Црне Горе и српски језик данас*, Зборник

радова са научног скупа, Београд – Никшић: Матица српска, Друштво чланова у Црној Гори – Службени гласник, 283–293.

Перушко (1961): Tone Peruško, *Materinski jezik u obaveznoj školi (Specijalna didaktika)*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Преписка III (1989): *Сабрана дела Вука Караџића*, Књига двадесет друга, Београд: Просвета.

Aleksandro S. Polin Klinčarski

University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts
PhD student

COMPARATIVE ANALYSIS OF ALPHABET BOOKS WRITTEN BY A. DRAGOSAVLJEVIĆ (1825) AND MILATOVIĆ–IVKOVIĆ (2007)

Summary: This paper deals with Vuk Milatović's and Anastasija Ivković's *Alphabet book* from 2007 and Dragosavljević's manuscript *Small Alphabet book for Serbian Youth* from 1825. An alphabet book is the first textbook in child's education, a tool for acquiring basic literacy skills. This paper analyses all aspects of Dragosavljević's *Small Alphabet book for Serbian Youth* (1825) and Vuk Milatović's and Anastasija Ivković's *Alphabet book* (2007): layout, orthography and methodical approach, with regard to all the differences and similarities between the two epochs in which they were written. The goal of the paper is to show how much alphabet books have changed over a period of two centuries, as well as to focus attention on their practical value, given the methodical aspect.

Keywords: alphabet book, Serbian language, textbook analysis, textbook comparison.